

איך מתקשרים סכסוך?

מאפיינים ואתגרים של סיקור הסכסוך
הישראלי - פלסטיני בתקשורת הישראלית

איך מתקשרים סכסוך?

מאת יעל פתיר*

**"טוב" אומר אוזו "כך פני הדברים.
אם שכנינו ממול אינם מכרים -
אז במקום מאמץ וטרחה להשקיע
אותם להבין, אליהם להגיע,
הרבה יותר קל לקבע מראש
שהם מפלצות ולא בני אנוש"
"אוזו ומוזו מכפר קרוזו" מאת אפרים סידון**

התקשורת הישראלית עסוקה בשנה האחרונה באופן כמעט בלעדי בסיקור מגפת הקורונה העולמית ובהתפרצותה המקומית. נסו לדמיין מצב בו התקשורת הייתה מדווחת באופן מקיף ושיטתי על שלבי ההידבקות במחלה, תסמיניה ושיעור קורבנותיה אך נמנעת מלעסוק כלל בנסיבות התפשטותה, בדרכים למניעתה ובמגוון הדעות על דרכי ההתמודדות עמה. סיקור כזה היה מוביל בהכרח למסקנה שהתקשורת עושה חצי עבודה ואולי אף מועלת בתפקידה.

אלא שכך, בשינויים המחויבים, מכסה התקשורת בשנים האחרונות את הסכסוך הישראלי-פלסטיני. היא מדווחת אמנם על מקרים של אלימות והפרות סדר אך היא נמנעת מלעסוק ברקעם ובנסיבותיהם, מתעלמת מהסכסוך ומהצעות לפתרונו ומתייחסת רק לעתים נדירות להשקפותיהם של הפלסטינים או לשגרת חייהם. כתבים לענייני ערבים, כתבי שטחים וכתבים מדיניים מעידים שמאז האינתיפאדה השנייה (2000-2005) חלה ירידה ניכרת בהיקף ובעומק הסיקור שהתקשורת הישראלית מקדישה לצד הפלסטיני, לדבריהם, בשל "חוסר עניין ציבורי".

נייר זה ינתח את האתגרים והמחסומים העומדים בפני עיתונאים ישראלים בבואם לסקר את הסכסוך הישראלי פלסטיני, כמו גם את החברה הפלסטינית בכללותה, ולהציע דרכים לגבור עליהם. הנייר מתבסס על בחינה של מגמות עכשוויות בתקשורת הישראלית ועל ראיונות עם למעלה מעשרה עיתונאים, אנשי תקשורת ומומחי תקשורת. אנו מקווים כי הנייר יתרום להתבוננות ביקורתית על האופן שבו הסיקור העיתונאי של הסכסוך מוגש לציבור ומתוך ביקורת זו, יציע דרכים שונות וחדשניות, ובכך יעודד שינוי.

הנחת העבודה שלנו היא שהסיקור העיתונאי בתקשורת הישראלית איננו שונה מהותית מזה הנוהג אצל אומות אחרות המצויות בסכסוך לאומי, שעיקרו אימוץ של נרטיבים המחזקים את צדקת מאבקן ושמעצימים את תכונותיו וכוונותיו השליליות של הצד השני ואת אחריותו לסבל הנמשך ולהעדר פתרון. אחת הדרכים המעניינות לבחון את הסיקור הישראלי, בהקשר זה, היא להשוותו לסיקור בצד הפלסטיני, כפי שנעשה במחקר משותף שפורסם ב-2009 תחת הכותרת "[לקרוא בין השורות](#)". המחברים, מארגון קשב הישראלי ומפתאח הפלסטיני, מצאו כי "הסכסוך הישראלי-פלסטיני מסופר על ידי כלי התקשורת בשני הצדדים... לעתים אף כתמונת מראה, בה כל צד מציג סיפור הפוך".

לטענת מחברי המחקר, התקשורת הפלסטינית מבליטה את המציאות של הכיבוש, שבה הפלסטינים הם הקורבנות, בעוד ממשלת ישראל מצטיירת ככוחנית, סרבנית שלום, ואחראית בלעדית לאירועים האלימים באזור. כלי התקשורת הישראליים, לעומתם "מבליטים את יסוד האלימות והטרור בהתנהלותם של הפלסטינים, את אי-רצונם או אי-יכולתם להגיע להסדר ואת היותם של הישראלים קורבן של סכסוך שלא הם אשמים בו.

"מעבר לתפיסות השונות ולהמשגה השונה בפרשנות המציאות, בעיקרו של דבר, מתגלים בשני הצדדים דפוסי סיקור דומים, היוצרים דה-לגיטימציה ודה-הומניזציה של הצד השני", קובע המחקר. "דפוסי הסיקור

* מומחית בתחום הסכסוך הישראלי פלסטיני, חברת ועדת ההיגוי של יוזמת ז'נבה, בעלת ניסיון רב בהובלת דיאלוג ישראלי-פלסטיני ובפעילות פוליטית לקידום הסדר מדיני.

הללו מגבירים את החשדנות ההדדית בשני העמים, מעצימים את גובה הלהבות ומקשים על מציאת פתרון", פסקו מחברי המחקר.

חשוב לציין שבישראל קיימת גם ביקורת נרחבת והפוכה לחלוטין, שרבים שותפים לה. טענתם היא שהתקשורת הישראלית מבליטה באופן שיטתי את הקורבנות הפלסטינית כדי לעורר בציבור הישראלי תחושות של אחריות ואשמה. לטענתם של המבקרים, לתקשורת הישראלית יש אג'נדה פוליטית ברורה, שמטרתה קידום השאיפות הלאומיות הפלסטיניות.

"הדבר היחיד שמעניין את התקשורת הישראלית בהקשר הפלסטיני זה להציג אותם כמי שסובלים מהעוולות של ישראל", כותב חנן עמיאור בביטאון פרספקטיבה, המוקדש בעיקרו לביקורת מימין על התקשורת משמאל. "יהיה אייטם על [העיר הפלסטינית החדשה] רוואבי המתקדמת, אבל הוא יהיה חייב להיות מנוסח בכמה קשה להם להתבסס כי ישראל תוקעת את כבישי הגישה, לא נותנת תשתית של מים וביוב או את האופציה להתרחב עם ההתנחלויות מסביב".

שיחה מקומית, 28.2.15

הביקורת הגואה על תפקודה של התקשורת, המלווה על ידי ראש הממשלה בנימין נתניהו וגורמי ימין אחרים, הביאה בשנים האחרונות לירידה תלולה באמון הציבורי באמינותם של מערכות התקשורת והעיתונות. גופי החדשות בישראל, בטלוויזיה, ברדיו, באינטרנט ובעיתונות המודפסת, זוכים באופן תדיר לכינויי גנאי כמו 'תשקורת', 'מאפיה שמאלנית' מצד אחד, ו'ביבתון' ו'עיתונות מגוייסת' מן העבר השני.

למרות זאת - ובסתירה לכאורה - סקר עדכני של המכון למחקרי בטחון לאומי שהתפרסם במאי האחרון מצא שהציבור הישראלי דווקא מעניק ציונים טובים לתקשורת על טיפולה בסוגיות הקשורות לביטחון לאומי. רוב מובהק בציבור (74%) סבור שדיווחי התקשורת בנושאי בטחון אמינים ושבושאים זה, התקשורת הישראלית אובייקטיבית (64%), פטריוטית (61%) ומאוזנת (59%).

תוצאות הסקר של המכון למחקרי ביטחון לאומי

בסקר דומה של אותו מכון משנת 2015, רק מיעוט זניח מצא לנכון לבקר את התקשורת על כך ש"הציגה אך ורק את הצד הישראלי, לא הסבירה מהם הגורמים לביצוע אירועי הטרור, או לא הראתה את הסבל הפלסטיני" (שם). ההנחה הסבירה היא שההערכה החיובית של הציבור לתקשורת על דיווחיה בנושאי בטחון לאומי נובעת בראש ובראשונה ממצבה הייחודי כחברה שמצויה בסכסוך מתמשך. יזהר באר, מי שהקים לפני למעלה מעשרים שנה את ארגון קשב, עסק בין היתר בניטור וניתוח הסיקור התקשורתי של הסכסוך, מתוך שאיפה לסייע או לעודד את העיתונאים העוסקים בדבר להעמיק את היכרותם עם הצד השני ולהתוודע להטיות המובנות המשפיעות עליהם. מסקנתו היא שהציבור הישראלי מצוי למעשה במצב תודעתי של איום וסכנה מתמדת וכי במצב כזה, יכולתה ונכונותה של התקשורת הישראלית לגלות פתיחות כלפי הצד הפלסטיני או לנסות לראות את המציאות דרך עיניו בהכרח מוגבלות ומצומצמות.

פרופ' דניאל ברטל, העוסק בפסיכולוגיה פוליטית של חברה בסכסוך, מגדיר את הישראלים כמי שחיים בתחושה של "קורבנות קולקטיבית" שגורמת להם לראות את סבלם כבלעדי ומונעת מהם לראות או להכיר בסבלו של הצד השני. תחושת הקורבנות מזינה לדבריו רגשות שליליים כלפי הצד השני ואף מביאה "להתנתקות מוסרית ולפגיעה בריב" (שם).

העיתונאית גל גבאי סבורה ש

"התקשורת מריחה כמו שבשבת את הרוח, וממשיכה בשימור ועיצוב השיח המיינסטרימי המונוליטי המרכזי." אף שמדובר במצב מורכב עם זוויות ראייה שונות שיכלו לבוא לידי ביטוי, גבאי מוסיפה, "אנחנו לא במסרים מורכבים כי כשאתה רוצה לשלוט בהמונים, במושגים אלקטורליים או במושגים של רייטינג, אתה מדבר פשוט".

העיתונאית גל גבאי

מרבית העיתונאים עמם שוחחנו לצורך הכנת נייר זה אמרו שהתקשורת עשויה לסייע במיתון הסכסוך או בפתרונו אם תעסוק פחות בסיקור המבליט את הפלסטיני כקורבן, קרי כסובייקט של המשטר הישראלי, ויותר בחשיפת הציבור הישראלי לחברה הפלסטינית, למורכבותה, גיוונה, עושרה החברתי והשינויים המתרחשים בה. לא זו בלבד שרוב המרואיינים הביע רצון להביא לציבור הישראלי סיפורים אנושיים ויומיומיים שכאלה, רובם משוכנעים שהציבור גם יגלה בהם עניין. השאיפה הזו משותפת לרוב העיתונאים עימם שוחחנו, בין אם הם נחשבים אנשי ימין או אנשי שמאל.

בפועל, עם זאת, לא רק שהתקשורת ממעטת לסקר את החברה הפלסטינית בפני עצמה, במקרים רבים היא גם איננה עושה די כדי להביא לידיעת הציבור את המתרחש בשטחים הנמצאים, ככלות הכול, באחריותה הצבאית של ישראל. הריגתו של נער פלסטיני בן 14 מאש כוחות צה"ל ב-14 לדצמבר האחרון סמוך לרמאללה, למשל,

לא דווחה באף אחת ממהדורות החדשות המרכזיות של אותו ערב. ערוץ 12 אמנם דיווח על האירוע כמה ימים מאוחר יותר, אבל רק במסגרת כתבה רחבה יותר על תקריות אלימות בשטחים.

"אף אחד לא רוצה להיכנס לעובי הקורה בסיפורים הכואבים של הכיבוש", קובע ג'קי חורי, הכתב לענייני ערבים של עיתון הארץ. סיפורים על העיר החדשה רוואבי, הוא אומר, נשמעים טוב, אבל אינם משקפים את מצבה של האוכלוסייה הפלסטינית בגדה, לא כל שכן של שני מיליון פלסטינים שחיים ברצועת עזה. אחת התוצאות היא שמלבד אנשי הרשות הפלסטינית, רוב הפלסטינים ויתרו על התקשורת הישראלית. שיתוף הפעולה עם התקשורת הישראלית פחת, חורי מוסיף, ועמו האמונה ששיתוף פעולה כזה עשוי לחולל שינוי.

שוק תקשורת במשבר

גישתה של התקשורת לנעשה בשטחים איננו נובע אך ורק מעמדותיהם של העורכים והעיתונאים העוסקים בכך; היא קשורה גם באופייה של התקשורת הישראלית ובמיוחד למשברים הפוקדים אותה בשנים האחרונות. ד"ר תהילה אלטשולר, חוקרת תקשורת במכון הישראלי לדמוקרטיה, אומרת ששוק התקשורת סובל משלושה משברים שונים שבכל זאת קשורים זה בזה.

המשבר הראשון הוא מצבם הכלכלי המתערער של גופי התקשורת, בעיקר הפרטיים, הנובע בין היתר מהשינויים המהירים בטכנולוגיה. המשבר השני נובע מהריכוזיות הגבוהה שקיימת בשוק התקשורת הישראלי, שיוצרת אינטרסים חופפים בין בעליהם של גופי תקשורת שונים ומאפשרת השפעה הדדית ביניהם.

המשבר השלישי הוא משבר האמון של הציבור והפגיעה במקצוע העיתונות עצמו. התרחבות תופעת ה"קליקבייט", שנובעת מהצורך הכלכלי להגביר את ה"רייטינג" בכל מחיר, הפיטורים התכופים והורדות השכר שהביאו לירידה ניכרת באיכות כוח האדם העיתונאי וכמובן המתקפות המתמשכות מצד הפוליטיקאים, הן חלק מהסיבות המרכזיות לירידה המתמשכת באמון הציבור בתקשורת (שם).

כפי שקובע העיתונאי רביב דרוקר מערוץ 13 [בראיון](#) "מקום הכי חם בגיהנום":
"התקשורת היום חלשה. גם במיינסטרים. קשה לה לקחת סיכונים כי היא מאוד מאוימת ומפחדת."

עניין הציבור

רבים מאנשי התקשורת עימם שוחחנו הודו בפשטות ש"אין ביקוש" לסיפורים על הפלסטינים, השטחים או על מאמצים לפתור את הסכסוך או לצמצם את החיכוך. זה פשוט "לא מעניין את הציבור", אמרו.

בשוק תקשורת מסחרי ותחרותי, ובמיוחד בשעת משבר, שורת הרווח היא שיקול עליון והתחרות על תשומת ליבם של הצרכנים היא המשחק המרכזי. אם צריך לדאוג לכך שהצופה לא יעביר תחנה בשלט, לא יעבור לגלוש באתר חדשותי אחר או לא יפסיק לקנות את העיתון, הרי שמערכות נאלצות לחשב תמידית מה יחזיק את תשומת הלב, יאפיל על המתחרה, יספק כותרת או סנסציה.

כניסתו של החינמון הימני "ישראל היום" של שלדון אדלסון, שהפך במהרה לעיתון הנפוץ ביותר עם עוגת הפרסום הגדולה ביותר, גרמה להסלמת המאבק על הצרכנים, שהפך נואש ואכזרי יותר. הצורך של העורכים להשיג קהל בכל מחיר מביאם בהכרח - גם אם לא תמיד במודע - לתעדוף הסנסציה הזולה שמשיגה טראפיק על פני ידיעות חדשותיות רציניות, שלא רק שאינן מושכות קהל אלא שבכל הנוגע לסיקור המתרחש בשטחים, עלולות אף לגרום לבריחתו.

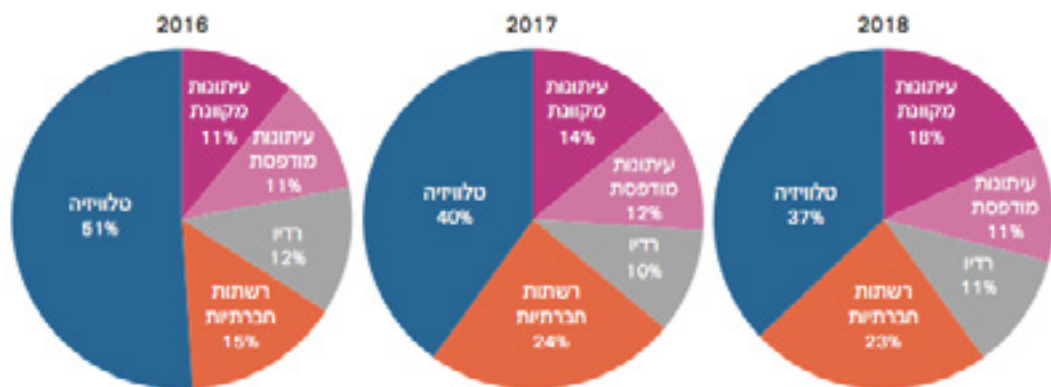
לחצים פוליטיים

התחרות העזה מגבירה גם את התלות של גופי תקשורת מסוימים, בעיקר האלקטרוניים, ברגולטור הממשלתי; התוצאה הבלתי נמנעת היא תערוך שיקולים פוליטיים שיכולים להכשיר את ליבם של הממונים על כך מטעם הממשלה. כך לדוגמא, ערוץ 10 שנקלע לקשיים כלכליים בשעתו נזקק לפוליטיקאים כדי לגלגל את החוב. לא מן הנמנע צמצום הסיקור התקשורתי בנושא הפלסטיני נובעת, בין היתר, מרצון לשאת חן בעיני השלטון בישראל, שמבקש לדחוק את הסוגיה מסדר היום הציבורי.

רשתות חברתיות

הרשתות החברתיות חוללו מהפכה תקשורתית ותודעתית שבין היתר שינתה ללא היכר את האופן שבו אנחנו צורכים את החדשות שלנו. אף שרוב הציבור בישראל מעיד כי הטלוויזיה היא אמצעי התקשורת שמשפיע הכי הרבה על השקפת עולמו המדינית-ביטחונית, מרכזיותה הולכת ופוחתת לטובת הרשתות החברתיות והעיתונות המקוונת.

כך לדוגמא, בשנת 2016, 15% מהציבור ייחסו את ההשפעה הרבה ביותר לרשתות החברתיות ואילו בשנת 2018 השיעור קפץ כבר ל-23% (לפי נתונים מהמכון למחקרי בטחון לאומי), וסביר להניח שמאו עלה עוד.

תרשים 63: מהו אמצעי התקשורת שמשפיע על השקפת עולמך המדינית-ביטחונית יותר מכול? 2018-2016

נתונים מהמכון למחקרי בטחון לאומי

מערכות החדשות השונות חייבות היום להפיץ מידע גם באמצעים מקוונים רבים, אלא שדפוסי העריכה ברשתות החברתיות שונות מאלו שנהגו בעבר בעיתונות המודפסת והמשודרת. הרשתות שינו גם את האופן שבו עובדים העיתונאים והעניקו להם בין היתר את היכולת להגיע לצרכנים באופן ישיר בלי להיזקק לתיווך. הטוויטר בישראל, לדוגמא, הפך בשנים האחרונות לפלטפורמה מרכזית לעיתונאים, פוליטיקאים וארגונים שונים לא רק להעברת ידיעות אלא גם לניסיונות להשפיע על השיח הציבורי.

הרשתות החברתיות מספקות לעיתונאים הרבה מידע ישיר, כולל דיווחים, סרטונים וידיעות, ומשנות בכך, בהדרגה אך בעקביות, את מהות העבודה העיתונאית. עיתונאים לענייני שטחים, לדוגמא, שבעבר היו צריכים לצאת לשטח ולהגיע למקום האירוע כדי לדווח עליו וכדי לראיין עדי ראיה, מסתפקים יותר ויותר בליקוט ידיעות באינטרנט או בהתקשרות ישירה באמצעותו למראיינים פוטנציאליים.

מצד אחד, האינטרנט חושף את הכתבים למידע, לדעות ולהשקפות עולם שלא היו נגישים עבורם בעבר; מצד שני, הרשתות החברתיות עלולות גם לתעל את העיתונאים לחשיבה קבוצתית, לשפה יותר פשטנית וחד מימדית, ולהתלהמות הציבורית התורנית השוטפת אותן, בין היתר, בעקבות אירועים ביטחוניים בהם מעורבים פלסטינים.

אמצעי תקשורת עצמאיים או אלטרנטיביים

אובדן הדומיננטיות של התקשורת המסורתית יצר קרקע פורייה לצמיחתם של מיזמים חדשניים ועיתונאיים אלטרנטיביים, השואפים לתת מענה לכשלים או למלא חללים הקיימים לטענתם בתקשורת המיינסטרים, ובתוך כך גם לחשוף את הנעשה מאחורי הקלעים של התקשורת ואת הכוחות הפועלים באמצעותה. הטובים שבמיזמים חדשים אלה משוחררים מצנזורה פנימית והטיות מערכתיות ומעניקים במה לנרטיבים שאין להם נוכחות בתקשורת הממוסדת הקיימת, אך רובם אינם נטולי אג'נדה אידיאולוגית / פוליטית. בתקופה האחרונה אף גוברת התופעה של סיפורים וחשיפות שמקורם בתקשורת העצמאית שמוצאים את דרכם לערוצים המסחריים. בהקשר זה מן הראוי לציין אתרי חדשות עצמאיים, כמו הטלוויזיה החברתית, 404, דמוקרט TV ושיחה מקומית; אתרי תחקיר עצמאיים ובהם המקום החם בגיהנום, שקוף או השומרים; אתרים המוקדשים לביקורת התקשורת, ובהם העין השביעית, פרספקטיבה, ומ"מרי; וכן מיזמים העוסקים בהפקות מקור או תרגום והנגשה של חומרים חדשניים לציבור, ובהם פרויקט אופק של מכון ואן ליר והפורום לחשיבה אזורית.

לוסי אהריש בדמוקרטי TV

לסיכום חלק זה ניתן לומר שהכוחות והתהפוכות שמשפיעים על התקשורת והעיתונות הישראלית, ובהם מצוקה כלכלית ולחצים פוליטיים, עלולים לצמצם את מרחב הפעולה של העיתונאים ולהרתיעם מסיקור נושאים חשובים אך לא בהכרח מעניינים, ובהם הסכסוך והכיבוש.

מצד שני, קשייה של התקשורת הממוסדת מאיצים הקמת פלטפורמות אלטרנטיביות וחופשיות יותר, שסדר יומן אינו נקבע אך ורק על פי שיקולים מסחריים. יש בהן את הפוטנציאל למלא חללים שנוצרו במרחב הסיקור של תקשורת המיינסטרים וברבות הזמן אף להעמיק, להרחיב ולעצב את השיח הציבורי בכללותו.

הם שם אנחנו כאן

בנוסף לתמורות בתקשורת יש לקחת בחשבון גם את השינויים שחלו בשנים האחרונות ביחסים בין ישראלים לפלסטינים. משטר ההיתרים, בניית גדר הפרדה, העייפות והניכור של הציבור - כל אלה ועוד הרחיקו את הפלסטינים מהישראלים ומתודעתם, בוודאי בהשוואה לאינטראקציה שהתקיימה בעבר, בבחינת רחוק מהעין, רחוק מהלב.

הניתוק הרגשי של הציבור נותן את אותותיו גם בסיקור העיתונאי המצטמצם והולך, וכך נוצר מעגל קסמים שמוביל בסופו של תהליך להתעלמות כמעט מוחלטת מהנעשה "מעבר לגדר", כפי שקרה בשנים האחרונות עם רצועת עזה לאחר ההתנתקות. הריחוק והאדישות של הישראלים מוזינים תודעה ציבורית שמה שקורה בשטחים אינו משפיע עליהם, ושהם אינם משפיעים - ובוודאי לא אחראים - על מה שקורה בשטחים.

"זה עצוב מאד ומורגש בעיקר בדור של אחרי הסכמי אוסלו, שאני חלק ממנו, שלא הכיר את רעיונות הדו-קיום שנלוו להן וחי לכאורה מאז ומעולם בהפרדה בין האוכלוסיות. אנחנו בדור שאחרי לנסוע לקזינו ליריחו או לקניות בשוק לקלקיליה, כשהחומה וההיתרים יוצרים מציאות של ניתוק אמתי. בעיני, זו כנראה הבעיה הקשה ביותר, לפני שמדברים פוליטיקה ממש" (הגר שיוף, כתבת השטחים של "הארץ" מתוך [ראיון לעין השביעית](#) 12.7.2020)

הישאם עבדאלראזק, תושב עזה ושר פלסטיני לשעבר, במפגש עם עיתונאים ישראלים מאורגן ע"י יוזמת ז'נבה

הפלסטינים הם סוגיה ביטחונית

כששאלנו את אחת המרואיינות האם תסכים לארח באופן קבוע מרואיינים פלסטינים בתכניתה כדי שיספרו אנקדוטות מחיי היומיום שלהם, היא השיבה כי זה יהיה לא מקצועי מצדה לראיין פלסטינאים מהשטחים מבלי לשאול אותם שאלות הנוגעות לסכסוך, להנהגה שלהם ולעמדתם לגבי פתרון; מכאן שהייצוג של המרואיין הפלסטיני עובר קודם כל דרך הפריזמה הלאומית.

תוכן פלסטיני מגיע לצופה הישראלי בעיקר דרך פריזמה של הסכסוך והסוגיות ביטחוניות. גם בשנה האחרונה, כאשר התקשורת הייתה שקועה כל כולה בקורונה, הזווית הפלסטינית שהוצגה נגעה לסכנת ההדבקה של הציבור הישראלי. תפקודה האובייקטיבי של הרשות מול הקורונה בקושי זכה לתשומת לב, בניגוד לסיקור הרחב שהתקשורת מעניקה למדינות כמו אנגליה או ארה"ב, שם גם שוהים עיתונאים ישראלים דרך קבע.

ירידה באלימות כלפי ישראלים

תהא הסיבה אשר תהא, שיעור הנפגעים הישראלים מידי פלסטינים ירד בשנים האחרונות באופן משמעותי, יחד עם מספר האירועים האלימים, בוודאי בתוך ישראל. האמת הכואבת אך המובנת היא שיש קשר ישיר בין התגברות האלימות להתרחבות הסיקור העיתונאי.

הדבר ניכר בשנים 2015-2016, כששורה ארוכה של מקרי דקירה ותקריות אלימות בעיקר באזור ירושלים זכו לכותרות ראשיות ולסיקור יומיומי נרחב. בתקופה זו הקדישה התקשורת זמן ומאמצים לסיקור החיים במזרח ירושלים, ההסתה בשני הצדדים, פשעי שנאה ועוד.

כתבים המסקרים את המתרחש בצד הפלסטיני סיפרו לנו, לעומת זאת, שמאז האינתיפאדה השנייה חלה ירידה תלולה בהיקף הדיווחים על פלסטינים באמצעי תקשורת ישראלים. במהלך שנות האלימות עד שנת 2005, הפלסטינים היו "פותחים מהדורות" וזוכים לזמן מסך ולאזכור בכל מבוק ובכל מהדורת חדשות. מקומם בלט בשיח של הציבור הישראלי והם זכו לקשב גם בהקשרים שונים.

"הציבור הישראלי בוחן את הפלסטינים בזווית אחת ויחידה, שהיא הזווית הביטחונית," לדברי ג'קי חורי מהארץ. "בשל כך" החמאס מקבל יותר סיקור בגלל הרקטות והסבבים בעזה. כל עוד אבו מאזן לא קורא לאלימות, למאבק עממי, לטרור, או לכל מהלך אחר שמדגדג את התקשורת הישראלית, זה המצב."

דעיכה ברלוונטיות של הפלסטינים בזירה המקומית והבינלאומית

סיבות רבות הובילו לכך שה"סוגיה הפלסטינית" ירדה ממרכזיותה בסדר היום העולמי. ברמה הגלובלית ניתן לציין את נסיגתה של ארה"ב מהמזרח התיכון, האביב הערבי, המלחמות באזור ובעיות הפליטים שנוצרו בגינן, משברים כלכליים ועוד; כל אלה הסיטו את תשומת הלב העולמית מעניינם של הפלסטינים. הם אינם מהווים נדבך מרכזי בסוגיות שהפכו לדומיננטיות בשנים האחרונות באזור, ובראשן השאיפות ההגמוניות של איראן ותורכיה.

גם הפיצול בהנהגתם דחק את הפלסטינים לשוליים, וזאת בנוסף למאמץ הישראלי המכוון והמוצלח במידה רבה לבודד ולעקוף אותם: אחת המטרות המרכזיות של הסכמי אברהם, שהושגו בתיווך ממשל טראמפ, היא שבירת הטאבו הבינלאומי שהפלסטינים הם "ליבת הסכסוך" הישראלי-ערבי ושלא תיתכן נורמליזציה עם מדינות ערב ללא פריצת דרך מדינית בין ישראל לפלסטינים. אין ספק שלפחות בחלקו, היעד הזה הושג.

קיפאון פוליטי

היחסים הרשמיים בין ישראלים ופלסטינים קפואים כבר תקופה ארוכה, ללא תהליך מדיני וללא דיאלוג בין הנהגות הצדדים. מנהיגיהם לא התחלפו זה שנים ארוכות – הרשות הפלסטינית גם לא קיימה בחירות מאז 2006 - ואין בסביבתם אישים בעלי מעמד שמציעים אלטרנטיבה למבוי הסתום הנוכחי. המציאות הסטטית מקשה על עיתונאים לשים ידם על דיווחים בעלי ערך חדשותי. אין מה לחדש ואין על מה לדווח, מספרים לנו עיתונאים. "אני מת לעשות על אירוע פנים-פלסטיני משמעותי", אומר לנו העיתונאי אבי יששכרוף, המכסה את השטחים שנים רבות. "אין אירועים. הכל תקוע. יש מצוקה כלכלית בעזה? מרוב פעמים שכתבנו, אף אחד לא רוצה לשמוע יותר".

משבר אמון בין הפלסטינים לבין התקשורת ועיתונאים מישראל

משיחות עם אנשי תקשורת בשני הצדדים עולה כי פלסטינים רבים חשים שאינם יכולים לסמוך על התקשורת והעיתונאים הישראליים. רובם אינו מאמין שפרסומים בתקשורת הישראלית יסייעו לשפר את מצבם של הפלסטינים. קיימת גם חשדנות רבה כלפי עיתונאים, בין היתר בשל החשש שהם משמשים כשלוחה קדמית של מערכת הביטחון. רבים מהעיתונאים היהודים מישראל רכשו את ידיעתם בשפה הערבית בצבא ובמסגרת תפקידים שנועדו לאסוף מודיעין על ערבים, לתקשר איתם בזמנים של חיכוך ולשלוט בהם. רבים מהם אכן יכולים בכל רגע נתון להיקרא לשירות מילואים בתפקידים בהם שירתו בצבא. פלסטינים רבים חוששים שהתיעוד התקשורתי ישמש את כוחות הביטחון הישראליים, לדוגמא, ככלי לזיהוי מפגינים פלסטינים.

החרם והאנטי-נורמליזציה

בנוסף לסיבות המפורטות לעיל, הנגישות של עיתונאים ישראלים לאירועים ומרוויינים בשטחים הצטמצמו באופן משמעותי בשנים האחרונות גם בשל ההתארגנויות והקריאות שלא לשתף פעולה עם ישראלים, שמקורן באלטיות פלסטיניות ובכללם עיתונאים. מדובר במחאה משמעותית נגד חופש הפעולה שניתן לעיתונאים ישראלים בשטחים; היא באה לידי ביטוי בהטלת חרמות על מי שמתראיין לאמצעי התקשורת הישראלים או משתף עימם פעולה. לעיתונאים ישראלים נוצר היום קושי אמתי להיכנס לאזור 'A' שנמצא בשליטה פלסטינית. עיתונאים ערבים או פלסטינים, שעובדים עבור אמצעי תקשורת ישראלים, מעידים כי גם הם סובלים מהתופעה, אבל במידה פחותה.

"עיתונאים ישראלים מהווים את אחד הגשרים היחידים שעוד נותרו, והגשר הזה כמעט כבר לא קיים", אמר לנו מקור שביקש לשמור על אנונימיות. הוא סיפר על עמית ששידר "כתבה נורא יפה על פריחה של מלונות ומסעדות בשטחים, עם חיי לילה וחיי תרבות וכך הלאה", אלא שכל מי שהתראיין לכתבה הפך יעד לקמפיין מכוון, כולל קריאות להחרים. המקור סיפר על כתבה שבמסגרתה ראיין בעל בית קפה בדרום הגדה ש"אמר דברים נפלאים על השלום" – ולמחרת ירו ברכבו.

"כל מי ששתף פעולה עם ישראלים, ובעיקר עם תקשורת ישראלית, יוצר אווירה של לינץ' לאור יום" אמר המקור. הוא ציטט עיתונאי עמית שאמר לו "גשרים זה אחד הדברים הראשונים שמפציצים במלחמה".

[N12, 17.02.20](#)

התרופפות הקשרים בין עיתונאים ישראלים לפלסטינים

עיתונאים עובדים במקרים רבים בשיתוף פעולה, מעבירים מידע ביניהם ומשפרים בכך לעתים קרובות את איכות עבודתם העיתונאית בשטח. אלא שבין עיתונאים ישראלים ופלסטינים שורר מתח ניכר מזה שנים רבות, שבא לידי ביטוי גם ביחסים האישיים ביניהם וגם במסגרות פורמליות, כשאגודת העיתונאים הפלסטינית מחרימה באופן רשמי כל קשר עם עמיתים ישראלים, לרבות בפורומים בינלאומיים.

יש לזכור, עם זאת, שבין הצדדים קיימת א-סימטריה מובהקת. עיתונאים ישראלים יכולים לסקר מתוך הגדה המערבית בעוד עיתונאים פלסטינים אינם מורשים להיכנס לישראל. בעוד הרשות הפלסטינית מגנה מתקפות אלימות על עיתונאים ישראלים בהפגנות פלסטיניות, ישראל עוצרת עיתונאים פלסטינים במעצרים מנהליים,

לעיתים למשך חודשים ארוכים ללא משפט. ישראל גם מגבילה את מרחב הפעולה של גופי תקשורת פלסטינים, סוגרת תחנות רדיו ומחרימה ציוד תשדורת, על רקע בטחוני כביכול. בנוסף, הרשות הפלסטינית גם פוגעת באופן תדיר בחופש העיתונות ולעתים אף עוצרת עיתונאים המתבטאים באופן שאינו נראה לה, בעוד בישראל נשמר חופש העיתונות המלא, לפחות פורמלית.

לאחר חידוש צו ישראלי האוסר על הטלוויזיה הפלסטינית לעבוד בתוך שטחי ישראל, איגוד העיתונאים הפלסטינים יצא בהודעת גינוי בה נכתב: "אנחנו מבקשים מכל הארגונים הפוליטיים והמוסדות הממשלתיים והמנהיגים הפלסטינים להפסיק להתראיין בתקשורת הישראלית, ששותפה לפשע הזה, ומהווה כלי עבור הכיבוש ומנסה לנקות את שם ישראל בעולם ולעוות את התמונה של הפלסטינים ואת המאבק לשחרור ועצמאות". האיגוד הפלסטיני פנה גם למועצת הביטחון של האו"ם וביקש לפתוח בחקירת מה שתואר כפשעי ישראל נגד עיתונאים פלסטינים, ולבצע את החלטה 2222 להגנה על עיתונאים באזורי סכסוך.

"לפני שנה בערך, הייתי בפאריס בכנס של עיתונאים ללא גבולות בדסק של אפריקה-מזרח תיכון", מספר אורן פרסיקו מהעין השביעית. "הפלסטינית מרמאללה לא רצתה לדבר איתי בכלל, למרות מאמציהם של הצרפתים. אבל זה לא מפתיע. יש פער מאוד גדול ביחס של הצבא אליהם ואין כמעט סולידריות עם המחיר שהם משלמים. עשינו פעם ערב עיון של "ארגון העיתונאים בישראל" על עיתונאים פלסטינים שעצורים בכלא הישראלי במעצר מנהלי. היו שם בערך ארבעה אנשים".

הארץ, 26.7.13

אך בין אם זו הנטייה ה"טבעית" של התקשורת הישראלית לשקף את הנרטיב המרכזי ולהתגייס לשמירה עליו, הקשיים והכשלים בשוק התקשורת, הנסיבות הפוליטיות של קיפאון מדיני וכיבוש צבאי מתמשך – או כולם גם יחד – אין כל ספק כי שינוי אופי הסיקור מספק אתגר עצום בנסיבות הנוכחיות.

כיצד מעודדים סיקור פתוח, מלמד, המביא את הקולות של הצד השני? כיצד מאתרים סדקים שבהם אפשר להגדיל את העניין של התקשורת הישראלית לספר יותר את הסיפור של הצד השני, ללמד יותר, להכיר יותר?

המלצות

"ברגע שמהו יחזור להיות בשיח זה כבר נותן לו יותר לגיטימציה. כרגע אין בכלל לגיטימציה לדבר על זה" נורית קנטי, גל"צ

בחלק זה ניציג רשימה של המלצות נקודתיות לאנשי מקצוע בתחום התקשורת - ולצרכניה - שמטרתן לשפר את הסיקור התקשורתי של הסכסוך והשכן הפלסטיני. הן נועדו לעודד ראייה מורכבת יותר של הסכסוך ובתוך כך ליצור דיאלוג, מיתון של הסכסוך ותיאבון ציבורי לפתרוננו. בעידן בו התקשורת מותקפת על כך שהיא אינה פטריוטית מספיק, או שהיא מוטה פוליטית, נכון אולי לנסח מדוע בכלל יש צורך בשינויים בסיקור מהסוג שאנו מבקשים כאן.

כצד החזק והשולט, יש לישראלים אחריות ניהולית, משפטית ומוסרית על החיים מעבר לקו הירוק, יהודים ולא יהודים כאחד. האחריות הזאת מחייבת את הציבור ואת מקבלי החלטות גם יחד להיות מיוודעים לאירועים בשטחים, מכל הבחינות.

בין ישראלים לפלסטינים נוצרה עם השנים תלות הדדית. מה שקורה שם משפיע עלינו בישראל מבחינה ביטחונית, מדינית, כלכלית, סביבתית ועוד. הסיקור העיתונאי אמור לסייע בידינו להתמודד טוב יותר עם המציאות, ללמוד, להבין ולזהות מגמות שיסייעו בקבלת החלטות נכונות ומדויקות. לדוגמא, אם נתוני התחלואה בשטחים מעוותים כי אנשים לא עושים בדיקות משום שהם לא יכולים להרשות לעצמם לשלם עבורן, הרי שזה נתון חשוב שחיוני לדעת אותו.

התקשורת מסוגלת להניע מהלכים פוליטיים והיסטוריים. היא יכולה לסייע לאזרחי ישראל ולהראות להם מה הוא מפסיד ומה הוא מרוויח מהתמשכות הסכסוך. רק כך יוכל הציבור לגבש עמדות מושכלות ולדרוש זאת גם ממקבלי החלטות.

לדברי בעל הטור רמי ליבני,

"אם יש עיסוק בנושא הפלסטיני הוא בשאלות הומניטריות, בעיקר של קבלת אחריות או אשמה על דברים שקורים. אין דיבור על הנושא המדיני. אפילו ב"הארץ" חלחלה ההנחה שאי אפשר להגיע להסכם עכשיו. העיסוק הקלאסי הקונסטרוקטיבי לא קיים היום בשום מקום. בעולם אידיאלי העיתונות הייתה אמורה להמשיך את הלחץ בכל הכוח בביוון של משא ומתן. לברוק כל הזמן את נושא ההיתכנות. לשאול את ביידן, לכתוב על זה שצריך אולי ליצור קשר עם האמריקנים בנושאים האלה. לחזור עוד פעם ועוד פעם לקמפ דייוויד, טאבה, וכו' כדי להראות מה קרה שם".

לבסוף, אפשר גם לגבור על המכשולים המסחריים, כלומר אפשר לעשות סיקור שגם ימכור. סיקור 'קליל', למשל, יחשוף בפני הישראלים כי מעבר למה שנתפס כהררי החושך יש לא רק "ערבים מחבלים שרצים אחרי ארונות קבורה של מתים מהפגנות". דרך אחרת היא סיקור רגשי ואישי שיעסוק במצוקות ויצור חיבורים רגשיים, אנושיים. לדוגמא, כתבה של חזי סימנטוב בערוץ 13 על קטועי רגליים שנפגעו מהירי הישיר של צה"ל לרגלי המפגינים בגדר בעזה, שזכתה לתהודה רבה. גם לקליל, אפילו לבידורי ובוודאי לרגשי יש פוטנציאל למכור. תוכן כזה יכול להיות מהנה ומעשיר ובתוך כך "לפתוח את הראש" לישראלים רבים.

חזי סימנטוב בערוץ 13

המלצות

לתפקידה ולתפקודה של התקשורת יש חשיבות חיונית, בכל חברה ובכל זמן. מחקרים מראים כי בתקופות משבר וקונפליקט, התקשורת מספקת מענה לצרכים שונים של החברה: תודעתיים, רגשיים, אסקפיסטיים ומרחביים. התקשורת מגישה מידע ופרשנות על המתרחש, נותנת מענה לחששות ופחדים, תורמת להפחתת מתחים, לעידוד, לנחמה ולצרכים מקיפים של הבטחת יציבות, גיוס סולידריות וחיוק תחושת אחדות חברתית.

החברה הישראלית, שרואה בסכסוך עם הפלסטינים משחק סכום אפס, שנמצאת במצב תודעתי של משבר מתמשך ושחיה בתחושה תמידית של איום ואי וודאות, יוצרת בהכרח דילמות ואתגרים תכופים לתקשורת. אנשי תקשורת נדרשים לקבל החלטות לגבי מהות תפקידם - האם דיווחיהם יעצימו משבר או שירגיעו אותו ויתרמו לדעיכתו? האם לכתוב פרשנות שתגביר את האמון במנהיגות, או למתוח ביקורת על ניהול המשבר? האם לגייס את תמיכת העם ולסייע לכידותו, או להביא עובדות שנויות במחלוקת ובכך לעורר עימותים ציבוריים?

חשוב לקחת בחשבון גם את נטייתה של התקשורת להביא לקדמת הבמה חדשות שליליות. על כך עמדו כבר בתחילת שנות השישים של המאה הקודמת, פרופ' יוהאן גלטונג ועמיתתו, מרי הולמבו רוגה. במחקר שבחן מה הם הקריטריונים לפיהם אירוע נחשב חדשתי, הגדירו החוקרים ארבעה מאפיינים עיקריים: בכירותו של המקום, האישיות בה עוסקים, שמדובר בפעולה (ולא בתהליך) - ושל אירוע אופי שלילי.

ככל שמקום או אדם נחשבים פחות, כך צריך שמימדיו השליליים של האירוע שקשור אליהם יהיו גדולים יותר על מנת שיזכו לסיקור. בהקשר שלנו, בולט ההבדל בין הסיקור המועט של מעשי אלימות כמו עקירת עצי זית בבעלות פלסטינית, ריסוס כתובות נאצה בכפרים על ידי מתנחלים, או התעמרות בילדים במסלולם היומי לבית הספר, לבין שריפה של משפחה פלסטינית בביתה. בחסות הסכסוך המתמשך גם החברה הישראלית הפכה קהה לחדשות שאינן "רעות" דיין. מותו של נער בן 14 בזמן הפגנה בכפרו, שכללה יידוי אנבים, אינו נחשב לידיעה חשובה מספיק כדי שתופיע במהדורות החדשות המרכזיות של הערב.

דיווח על מותו של ילד פלסטיני בעמוד 10 של מעריב

מתוך הבנה של ההקשרים והמוגבלות בהם פועלים עיתונאים בישראל ומתוך שיחות שניהלנו לצורך כתיבת נייר זה עם אנשי מקצוע בתחום, אנו מציעים כאן רשימה צנועה של המלצות שעשויות לעודד את התקשורת לקחת תפקיד פעיל במיתון הסכסוך ובקידום המאמצים לפתרונו.

החלטות מערכת

כל מערכת חדשות מחליטה על הקווים המנחים שלה, על סדרי העדיפויות, על המסגור ועל כללי עשה ואל תעשה. קווים מערכתיים נדרשים כמובן כל עוד אינם חוצים קווים אדומים כהשתקה, הסתרה או חיפוי של שחיתות, שאינם עומדים בסטנדרטים המקצועיים ומהווים הפרה של כללי האתיקה.

לצד ההבנה כי שיקולים מסחריים, חשיפה ורייטינג הם שיקולים לגיטימיים ואף מכריעים ומבלי לגרוע מחיוניותם, אנו מציעים למערכות להשתמש בקריטריונים נוספים בבואם להחליט על סדר היום שהם מצביעים, המסגור שלו והבאתו לידיעת הציבור.

קריטריון מסוג זה יכול להיות האבחנה בין מה שמעניין למה שחשוב, בין המידי למה שיש לו השפעות ארוכות טווח, בין דיווחים ממקורות "שלנו" לאלה המגיעים ממקורות "שלהם". מערכות יכולות להחליט על נושאים קבועים שזוכים לסיקור או על פינות קבועות המוקדשות לאספקטים שונים של חיי השכנים. לדוגמא, ליווי של סיפור אישי של משפחה פלסטינית, או ניתוח האופנים השונים בהם נושא מסוים מסוקר בתקשורת הישראלית בהשוואה לפלסטינית.

קו מערכתי נוסף יכול להיות עידוד פרסומים על שיח שמתקיים בין הצדדים או על שיח שמטרתו לסיים את הכיבוש והסכסוך. אפשר להחליט שבכל ראיון רלוונטי עם מנהיג פוליטי תשובץ שאלה אחת לפחות על הנושא הפלסטיני. דוגמא אחרת היא החלטה מערכתית לסקר לא רק את הקשיים בעזה אלא גם את הדרכים בהם התושבים מתגברים עליהם. לעתים, הקולות האוטנטיים מהשטח מפתיעים אפילו את הכתבים הבאים לשמוע אותם, שלא לדבר על הציבור הרחב. לפעמים, אין גם הלימה בין המסרים מהרחוב למה שמחנה השלום הישראלי היה רוצה לשמוע. בכל מקרה, תמיד כדאי להביא את קול הציבור הפלסטיני ולא להסתפק בהצהרות מנהיגיו.

"קיבלתי הרבה ביקורת על הכתבה של צביקה [יחזקאלי] שהציג את הסיפוח בעיני הפלסטינים, "אומר ליאור לנדנברג, לשעבר עורך בחדשות ערוץ 13. "הוא הציג משהו שישראליים רבים, בעיקר מהימין, רוצים לשמוע. אנשי שמאל לא הסכימו עם הכתבה הזאת. מצד שני, השאלות הן שאלות אמיתיות בשטח - ואלה התשובות שלהם".

חדשות 13 מבזקים בארץ בעולם המהדורה המרכזית תוכניות חדשות 13 לוח שידורים

בעיניים של הפלסטינים: מה חושבים בשטחים על הסיפוח?

הרשות משמיעה הרבה איזמים לקראת החלת הריבונות. עם זאת, במקרים רבים הרחוב הפלס' חושב אחרת - וחלקו דווקא היה רוצה להיפטר משלטונה. 'ערוץ 13' מילין שישראל תהיה אחראית על כל השטח'

צבי יחזקאלי | 9.6.2020

תרגומים

מן הראוי שהתקשורת תעניק יותר מקום להצגת חומרים מתורגמים מערבית לעברית, בין אם אלו דיווחי מקור או חומרים מעובדים שהופיעו בתקשורת הפלסטינית, ברשתות החברתיות או שפורסמו ע"י גופי מחקר, וכן תרגומים של מאמרי דעה, תחקירים, כתבות עיתונאיות וכיוצא באלה.

חומרים מתורגמים מהסוג הזה מתאימים יותר לגופים ברשת, בה ריבוי הערוצים והצרכנים מאפשרים זאת. חיוני כמובן שהתרגום והעריכה של המאמרים ינגישו אותם לצרכן הישראלי. ניתן להוסיף פרשנות וביאור שיסבירו רקעים והקשרים שאולי פחות ברורים לצרכן הישראלי וגם לייצר פורמטים קבועים שאינם תלויים ברצונו הטוב של הצד השני, ובכך להתגבר על נושא החרמות.

דוגמה לארגון שיוזם ומתמודד עם הדילמות הכרוכות במשימת התרגום, בין אם זה נושא זכויות היוצרים או הקונטקסטואליזציה, הוא [פרויקט אופק](#), מיוזמתם של הפורום לחשיבה אזורית ומכון ואן ליר. הפרויקט מנגיש לקהל קוראי העברית תוכן מגוון מאתרי תקשורת, מגוינים, מרכזי מחקר ומידע וכתבי עת בערבית.

מפגשים בין עיתונאים

בשנים האחרונות חלה דעיכה בהיקף המפגשים בין עיתונאים ישראלים ופלסטינים, שהתקיימו בעבר באזור או מחוצה לו, במשלחות משותפות עם עיתונאים ממקומות אחרים, בהקשרים מקצועיים או חברתיים או שניהם גם יחד. אנשי מקצוע מעולם התקשורת שהשתתפו במפגשים כאלה אמרו לנו כי אלה השפיעו עליהם עמוקות וכי הקשרים עם עיתונאים "בצד השני" נתגלו כחיוניים לעבודתם. גם אם נכונה הביקורת על כך שמפגשים כאלה אינם תורמים בהכרח לחיזוק כוחות השלום, הרי שהם תורמים להכרות עמוקה יותר של הצד השני, להרחבת מגוון הדעות אצלו ולהגדלת הפוטנציאל לשיתופי פעולה מקצועיים.

סמינר לאנשי מדיה ישראלים ופלסטינים מאורגן על ידי יוזמת ז'נבה ב-2019

סולידריות בין עיתונאים

כקולגות למקצוע העיתונות וכמי שהמקצוע חשוב להם, מן הראוי שעיתונאים ישראלים יכירו את המגבלות המוטלות על עיתונאים פלסטינים מצד ישראל ומצד הרשות גם יחד, וכי ישמיעו את קולם נגד צמצום מרחב הפעולה וחופש העיתונות של הפלסטינים. מחאה כזאת תסייע "לתת קונטרה" לקמפיינים של אנטי-נורמליזציה וחרמות נגד כלי תקשורת ישראלים, ובאותה עת היא עשויה להקל על תחושות הייאוש שחשים אנשי תקשורת פלסטינים רבים לגבי יכולתם להשפיע על המציאות. במקביל, יש להטיל אחריות גם על העיתונאים הפלסטינים ולקרוא להם להיאבק על מה שחשוב להם, תוך חבירה עם תומכיהם מהצד הישראלי.

כפי שאומרת חולוד מסאלחה מנכ"ל מרכז אעלאם:

"לתאגיד הפלסטיני אסור לסקר בתוך ישראל. לתאגיד האיראני מותר. זה אבסורד. בישראל יש שלושה איגודים מקצועיים; עיתונאים צריכים להגן על כל העיתונאים."

כתבים מתוך השטחים

בישראל אין כמעט כתבים שמדווחים על הנעשה בחברה הפלסטינית מהשטח, מעבר לקו הירוק, שלא כמו הכתבת לענייני ארצות הברית, למשל, שחיה ומשדרת מניו יורק או וושינגטון. יוצאת דופן בעניין זה היא עמירה הס, כתבת עיתון "הארץ". דיווח עיתונאי איכותי ומדויק, שמצליח להאיר על נושא מזוויות רבות, דורש הימצאות בשטח, שיחות עם אנשים וחיכוך תמידי ויומיומי עם נסיבות החיים באזור המסוקר. אלא שאזרחים ישראלים יהודים אינם מורשים בחוק להיכנס לאזורים מסוימים בשטחים, בעיקר אזור A, וודאי שלא לגור בהם, וכך נוצרת בעיה נוספת. דרך אחת להתגבר עליה היא לעבוד עם עיתונאים בעלי אזרחות זרה שיכולים לדווח בעברית אך גם עם עיתונאים פלסטינים או אזרחי ישראל ערבים שיכולים להתגורר ולנוע בשטח בצורה חופשית בהרבה.

יותר כתבים ערבים

עיתונאים ערבים או פלסטינים אזרחי ישראל מדברים את שתי השפות ומכירים את שני העולמות, היהודי-ישראלי והערבי. קל להם יותר להתחבר למקורות פלסטינים. נוכחותם מביאה לצרכן החדשות הישראלי גיוון וחושפת אותו לנקודות ראייה נוספות. למרות זאת, ישנם חסמים רבים בדרך להעסקתם של עיתונאים ערבים. עורכים אמרו לנו כי הציבור הישראלי איננו מייחס אמינות לידעיה על הסכסוך שמגיעה ממקור ערבי. מסלולי הכשרה מרכזיים שמאפשרים התמחות בשדה התקשורת, כמו שירות צבאי בגלי צה"ל, אינם מעשיים לערבים. מן העבר השני, חוקרים סיפרו לנו שבקרב הציבור הערבי אין הרבה ביקוש ללימודי תקשורת אקדמאיים.

למרות ואולי בשל החסמים הקיימים, מערכות החדשות בישראל יכולות וצריכות לעשות מאמץ להעסיק יותר כתבים ערבים ישראלים או מזרח ירושלמים. המערכות השונות יכולות לפנות באופן אקטיבי לאוניברסיטאות במאמץ לגייס סטודנטים ערבים, לקלוט אותם במערכות, להכשיר אותם מקצועית ולשבצם כעיתונאים מן המניין. במקביל, רצוי היה שהמערכות יתאמצו יותר כדי לגייס כותבי טורים ומומחי תוכן ערבים.

"אני לא נתקל בסירוב", אומר ג'קי חורי, כתב הארץ ו"רדיו א-שמש". "משתפים אתי פעולה, כי אני מסקר פלסטינים ברדיו א-שמש ובהארץ. בוחנים אותי בעין אחרת. אני לא כזה שבא עם הערבית של המסתערב או במודיעין. אני מביא את הסיפור הפלסטיני ולא את הסיפור הפלסטיני בעיני היהודי הממוצע".

תחקירים עצמאיים

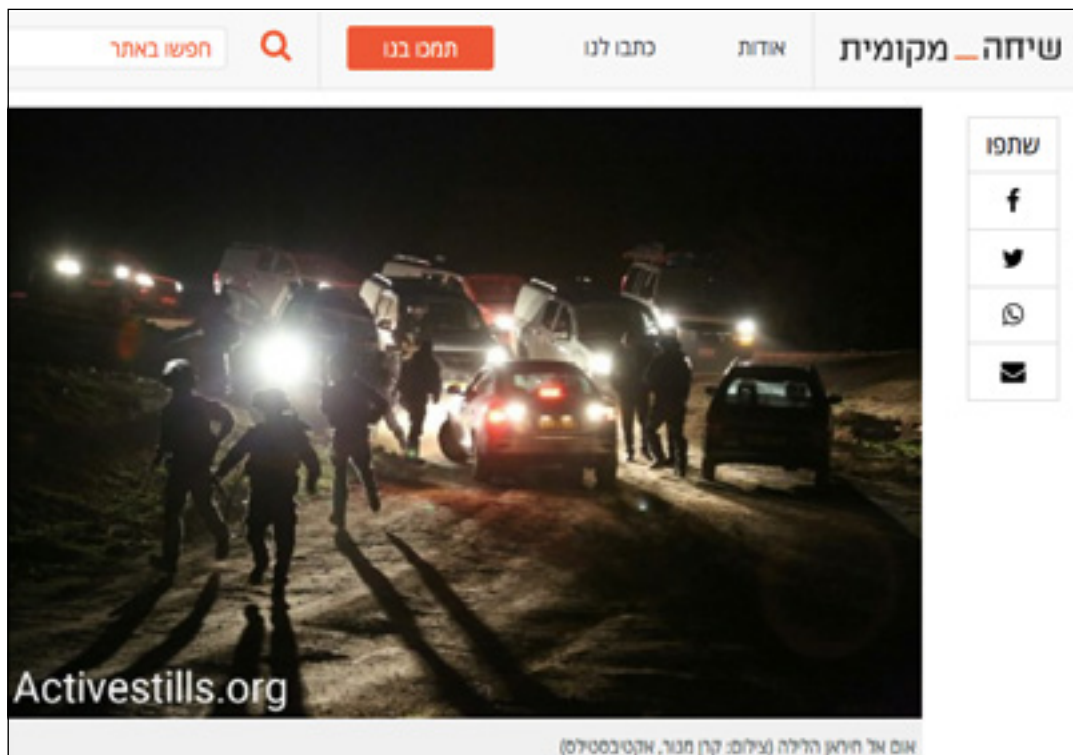
העיתונות הישראלית סובלת באופן כללי ממחסור של משאבים לתחקירים עיתונאים, ובשל כך יש מעט תחקירים וגם מעט עיתונאים חוקרים. הסיכונים הכרוכים בפרסום תחקירים שנויים במחלוקת, מבחינת המחאה הציבורית וההסתכנות בתביעה משפטית, גורמים למערכות למקד את תחקיריהם ב"מטרות קלות" שאינן מעוררות מחלוקת.

לא מן הנמנע שתחקירים עצמאיים יכולים למלא חלק מהחלל שנוצר, בהנחה שמדובר בעבודה עיתונאית אמיתית אשר יהיו לה בסופו של דבר קונים. בכל הקשור לסכסוך, תחקירים עצמאיים כאלה יכולים גם להיעשות בשיתוף פעולה בין עיתונאים בשני צדי הגבול ולתרום בכך לעומקו של התחקיר ולהעמקת ההתמקצעות בכיסוי היחסים בין ישראלים לפלסטינים. התחקירים יכולים לעסוק לדוגמא בנושאים פנים פלסטינים וגם לערוך השוואות בין הצדדים, למשל בבעיית ההסתה במערכות החינוך ועוד.

לייצר סיפורים טובים בפלטפורמות שונות

עיתונאים מספרים על מגמה גוברת של שיתופי פעולה בין כלי תקשורת עצמאיים למסחריים ולעליה הדרגתית בשיעור הופעתם של דיווחים שמקורם בתקשורת העצמאית בתקשורת המיינסטרים. כמובן שהעניין תלוי בערכו העיתונאי של הסיפור, בעניין הציבורי שהוא מעורר, האם הוא מסופר מהשטח ומביא מקורות, עובדות וראיות שלא נמצאו במקום אחר.

דוגמא טובה לכך היא פרשת אום אל חיראן. הצלמת קרן מנור הייתה שם ב-18 בינואר 2017 כשכוחות משטרה גדולים הגיעו לכפר במטרה להרוס בו מבנים. האירוע הסתיים עם שני הרוגים. התיעוד של מנור בזמן אמת, שהתפרסם תחילה ב"שיחה מקומית", לא רק שימש מקור עבור דיווחים בגופי תקשורת אחרים, הוא שינה לחלוטין את הנראטיב שהתבסס על הדיווח הראשוני שפרסמה המשטרה.

שיחה מקומית, 18.01.17

הנגשה

העיתונאים המסקרים את הנעשה בשטחים מהווים קהל יעד חשוב עבור כל מי שאינו מרוצה מהסטטוס קוו ביחסים בין ישראלים לפלסטינים. עם זאת, בשל דחיקת הנושא לשולי השיח, חלה שחיקה במעמדם. אסור שמגמה זו תפחית מהמאמץ הנדרש מארגונים, מוסדות, חברות לייעוץ תקשורתי ואזרחים מן הישוב הרוצים לשנות את המציאות לפעול בקרב העיתונאים הרלוונטיים. מה שנדרש הוא התאמת דרכי העבודה למציאות המשתנה.

אחת הדרכים הברורות לשינוי גישה ואף דעה קדומה היא באמצעות סיורי עיתונאים בשטח שמספקים חשיפה משמעותית, במיוחד אם ניתן להביא את העיתונאים למקומות שלא היו מגיעים אליהם אחרת. בסיורים כאלה ניתן לארגן מפגשים עם מרואיינים פוטנציאליים ואנשי מקצוע אחרים, שיכולים להצמיח שיתופי פעולה בעתיד. חשוב מאד לשמור על קשר עם העיתונאים לאחר הסיורים, לשלוח להם חומרים כתובים, סרטונים ותמונות, ובקיצור, לעשות מאמץ מרוכז לגרות את בלוטת הסקרנות שלהם.

עיתונאים עימם שוחחנו אמרו שלמפגשים עם אנשים שנחווים כ"דומים לי" - מתנגדי משטר, פעילים חברתיים, אנשי עסקים, פעילי שלום ואחרים - יש פוטנציאל רב להשפיע ולשנות גישה. זאת בניגוד לגורמים רשמיים, ובהם פוליטיקאים בכירים, מנהיגי דת וראשי רשויות, שזוהרים יותר ומושפעים יותר מלחצים ציבוריים שלא לשתף פעולה עם ישראלים.

"רציתי להתעסק בירי בבן 13 ולא כ"כ היה לי איך", מספרת נורית קנטי מגל"צ. "רציתי לראיין מישהו, אבל לא היה לי בן משפחה אלא פעיל שהפגין. אני צריכה מישהו שיתאר את המצב, לא מישהו שיגיד שצה"ל כובש. מה עוד שחלק אינם דוברים עברית, וחלק אינם רוצים לדבר עם גל"צ".

לדברי ג'קי חורי, שהתייחס לאותו מקרה, בקבוצות באינטרנט של עיתונאים פלסטינים שאחריהם הוא עוקב "אף אחד לא סיפק מספר טלפון או כלום. יש סוג של שאננות. אף אחד איננו דואג לספק לעיתונאים פרטי קשר, דו"ח נתיחה, כלום. אפשר להקים מערך הסברה פלסטיני כמו שצריך ולהנגיש לעיתונאים בכל מקום... אלה שבכל זאת עובדים על זה מוגבלים מבחינת משאבים ומבחינת התנהלות".

האחריות מוטלת כמובן גם על הצד הפלסטיני. עיתונאים ישראלים מספרים לנו על קשיים גוברים להגיע לאזורי הסיקור שלהם, על התרחבות התופעה של סירוב להתראיין ואפילו על קולגות המנהלים נגדם קמפינים אישיים שלטענתם "מתירים את דמם" ממש. היו גם מקרים של תקיפות אלימות נגד עיתונאים ישראלים בהפגנות בעימותים אחרים.

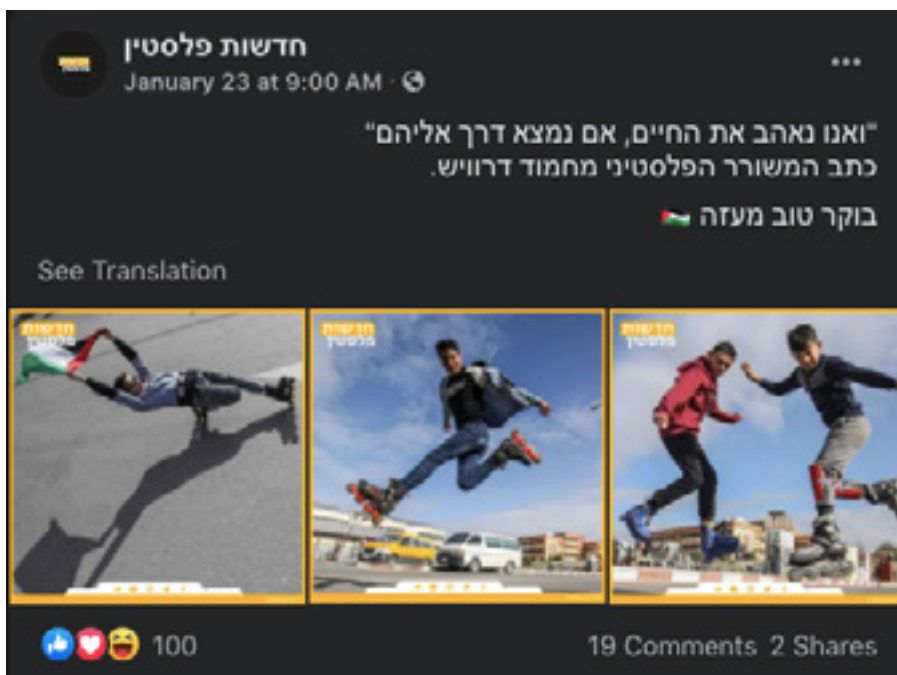
הפסקת החרם והרחבת שיתוף הפעולה

ההתנגדות לנורמליזציה והקריאות לחרם פוגעות ביכולתה של התקשורת הישראלית להציג את הסיפור הפלסטיני לציבור הישראלי. הצורך בכך גובר דווקא בימים שבהם ההתעניינות בנושא הפלסטיני פוחתת, כפי שתיארנו לעיל, בעיקר בעשור שחלף מאז האביב הערבי.

אפשר בהחלט לברור בין העיתונאים או גופי התקשורת ולבחור מתוכם את אלה שנתפסים כאמינים יותר כדי לעבוד עימם. אבל החרמה גורפת של גופי התקשורת ושל כתבים - וחמור מכך הפחדתם ואימונים עליהם - פועלים, לפחות לכאורה, נגד האינטרס הפלסטיני לחשוף את מצבם ולדרוש את שיפורו. בהקשר זה, קשה לצפות מעיתונאים ישראלים לגלות סולידריות עם אנשי מקצוע שמשיקים קמפינים אישיים נגדם.

להגיע ישירות לציבור הישראלי

הרשות הפלסטינית הקימה בסוף שנת 2012 את "הוועדה הפלסטינית לאינטראקציה עם החברה הישראלית". כמה שנים לאחר מכן הקימה הוועדה את עמוד הפייסבוק [פלסטין בעברית](#) בו מועלים פוסטים המפרטים עמדות רשמיות של ההנהגה הפלסטינית.

הוועדה משמשת עד כה בעיקר כצינור עבור ישראלים שמבקשים ליצור קשר עם ההנהגה הפלסטינית; היא מסייעת בתיאום ביקורים ברשות הפלסטינית, מארחת משלחות ישראליות ומפיצה חומרים בעברית, דוגמת עמוד הפייסבוק. אנשיה אף מגיעים לעתים לישראל כדי להרצות בפני קהלים שונים, אך לרוב מדובר באוכלוסיה התומכת ממילא בהידברות עם השכנים.

אנו ממליצים כאן להכפיל ולשלב את המאמצים הללו גם ברמה הרשמית וגם ברמה האזרחית ובעיקר להשתמש ברשתות החברתיות כדי לשקף לציבור הישראלי עמדות בקרב הציבור הפלסטיני. ניתן לעשות זאת באמצעות חשבונות טוויטר של פלסטינים שמתקשרים בעברית, תכניות פודקאסט, רדיו אינטרנטי, ערוץ יו-טיוב ועוד.

דבר עברית

דבר נוסף שיכול להיעשות באופן עצמאי או רשמי הוא הקמה של גופי תקשורת פלסטינים הפועלים בעברית. בשונה מהסעיף הקודם, הכוונה כאן לא צריכה להיות לדבר ישירות אל הציבור הישראלי, אלא לחשוף לדוברי עברית את האופן שבו הדברים נראים ומתוארים בצד השני. זה יכול להיות ערוץ טלוויזיה עצמאי, על פי מודל כמו תחנת הטלוויזיה I-24 המשדרת בערבית, אנגלית וצרפתית או רק תכנית טלוויזיה אחת שהיא חלק מערוץ לאומי או מסחרי שמסדר בדרך כלל בערבית. ניתן לחשוב גם על סוכנות ידיעות שתייצר חומרים עצמאיים. כדי להגשים יעדים אלה, יהיה כמובן צורך לגייס פלסטינים דוברי עברית, ששולטים בשפה ברמה העכשווית והיומיומית שלה.

סיכום

בנייר זה אנו מבקשים מהתקשורת לפעול במידה מסוימת נגד האינסטינקט של כל חברה המצויה בסכסוך, לרבות הציבור הישראלי. התחנכנו לחשוב שזה או אנחנו או הם, כי לראות את הכאב שלהם אומר לכאורה שאנו מתנכרים לכאב שלנו ושאים הם צודקים, הרי שאנחנו לגמרי טועים. התחנכנו לראות באויב דמון, שהזדהות עמו חושפת ומסכנת אותנו.

מעבר לקושי המובנה הזה, הצגנו גם את הקשיים המיוחדים שהזמן גרמן ושואחראים לסיקור המופחת בתקשורת הישראלית של הנושא המדיני ושל מציאות החיים בגדה המערבית ובעזה.

מדינת ישראל וארץ ישראל הם מקום עשיר ומלא בתפוצות, תרבויות, נרטיבים שונים והיסטוריות של עמים רבים. אי אפשר למחוק את הנרטיב של האחר גם אם נעשה נסיון, במכוון או שלא במכוון, להסתירו.

ביקשנו להציג את הכשלים המבניים והתרבותיים, שמקשים עלינו לראות את מגוון הסיפורים שמתרחשים ומציאות החיים שמתקיימות בתוך המרחב הכולל את מדינת ישראל הריבונית ואת השטחים שנמצאים תחת שליטתה הצבאית. אנו מציגים דרכים אפשריות להתגבר על הדעות הקדומות והאינסטינקטים שלנו על מנת שהתקשורת תוכל לשקף נאמנה את המרחב שבו אנחנו חיים, מבלי שסיפורו של צד אחד יבוא בהכרח על חשבון סיפורו של הצד השני.

אנו מקווים שכך ניתן יהיה להניע תהליך שיצור את הקשב והעניין הציבורי שיאפשרו התבוננות נכוחה במציאות הסכסוך ובמחירי הכבד שהוא גובה משתי החברות גם יחד, ושמתוך קשב זה יצמח תחילתו של שינוי.